

Od redaktorki: Mozaikowe odcienie współczesności w perspektywie doświadczeń biograficznych

Kaja Kaźmierska 
Uniwersytet Łódzki

<https://doi.org/10.18778/1733-8069.19.4.01>

Słowa kluczowe: zmiana, pokolenie, współczesność

Abstrakt: Doświadczenie zmiany wpisane jest w życie społeczne. Współcześnie, na skutek zmian cywilizacyjnych, zwłaszcza związanych z rozszerzeniem pola komunikacji przez rozwój internetu i mediów społecznościowych, zmiany te wydają się szczególnie dynamiczne. Przedmiotem wstępu jest podkreślenie tego faktu oraz zachęta do podjęcia dyskusji na temat siły i jakości doświadczenia zmiany, zwłaszcza w perspektywie pokoleniowej. W tym kontekście zarysowano temat pokolenia i postawiono pytanie, w jakim stopniu jest to koncepcja wciąż nośna, a w jakim współcześnie nadużywana. Wstęp zawiera również uzasadnienie tematyki zebranych w tomie tekstów.

Kaja Kaźmierska

Profesor socjologii, kierownik Katedry Socjologii Kultury Uniwersytetu Łódzkiego. Specjalizuje się w badaniach biograficznych, zagadnieniach tożsamości i pamięci biograficznej. Autorka książek i artykułów o tej tematyce. Zredagowała wybór tekstów *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów* („Nomos”, Kraków 2012), ostatnio współredagowała: K. Kaźmierska, K. Waniek, *Telling the great change. The Process of the Systemic Transformation in Poland in Biographical Perspective* (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020), K. Kaźmierska, K. Waniek, *Autobiograficzny wywiad narracyjny. Metoda – technika – analiza* (Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020).

e-mail: kaja.kazmierska@uni.lodz.pl



© by the author, licensee University of Lodz, Poland
This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license
CC-BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Cechą każdej współczesności jest zadziwienie zmiennością świata. Zapewne najbardziej jest ono odczuwalne w relacji generacyjnej i różnicach między pokoleniami dzieci i ich rodziców. Doświadczenie zmiany czasów i obyczajów zawarte w stwierdzeniach typu „nasz świat był lepszy, bardziej poukładany” lub przeciwnie – „żyliśmy w trudniejszych czasach, teraz młodzi mają łatwiej” wydaje się niezmienną cechą budowania relacji międzypokoleniowej. Socjologowie profesjonalnie „wyczuleni” na analizę procesu zmiany, konfrontowani z koniecznością diagnozy współczesności, nie mają wątpliwości, że społeczeństwo, zwłaszcza współczesne, ma wpisaną zmianę w swoje DNA. Nieznane pozostają jedynie jej dynamika i konsekwencje. Trudno też nie zgodzić się z obserwacją, że ostatnie dekady charakteryzują się spektakularnym w tym zakresie tempem przemian cywilizacyjnych, które dynamizują zmiany społeczne i kulturowe. Jeszcze do końca nie zdiagnozowaliśmy konsekwencji pojawienia się internetu, a zwłaszcza mediów społecznościowych, a już na horyzoncie rysuje się problem sztucznej inteligencji, która zapewne zrekonfiguruje wiele wymiarów życia społecznego. Nie dystansuję się wobec tego dojmującego doświadczenia zmiany, przeciwnie – mam poczucie, że *mój* świat w pewnych obszarach nie przystaje do *tego* świata, chcę zatem postawić pytanie o relatywność doświadczenia zmiany. Swego czasu uderzyła mnie analiza Wiliama Thomasa i Floriana Znanieckiego, zawarta w *Chłopie polskim w Europie i Ameryce* z 1976 r., dotycząca zmiany społecznej. Przypomnijmy, że ta prekursorska w obszarze badań biograficznych praca poświęcona była właśnie tej problematyce. Autorzy stawiali tezę o zanikaniu tradycyjnej społeczności ówczesnej polskiej wsi i rozpadzie więzi społecznych, prowadzących do radykalnej przemiany postaw i wartości. Prowadzone analizy dotyczyły czasu współczesnego obu socjologom. Kiedy patrzymy na ówczesne, opisywane przez nich społeczeństwo początku XX wieku, to jawi się nam ono jako jeszcze bardzo głęboko zakorzenione w tradycji, w gruncie rzeczy dość stabilne, niemal bez żadnych cech modernizacyjnych, a anonsowane przez autorów zmiany i tak pozwalały myśleć o nim jako o społeczeństwie jeszcze mocno tradycyjnym. Przykład ten skłania do postawienia pytania: „w jakim stopniu obserwowany współcześnie przez socjologa radykalizm zmiany w istocie przekształca/przekształci życie społeczne?”. Dzisiejsza diagnoza i wyobrażenia socjologiczne podpowiadają, że zmiany te będą/są dynamiczne. Być może jednak z perspektywy kolejnych dekad czas obecny będziemy postrzegać jako *jeszcze* dość stabilny?

Nie sposób oczywiście odpowiedzieć dzisiaj na to pytanie. To, co można zrobić, to badać współczesność i zapisać w analitycznym komentarzu aktualną dynamikę zmiany. Temu służą zamieszczone w tomie artykuły. Tytuł tego numeru sugeruje, że Czytelnikowi zostanie zaproponowana analiza różnych odcieni/elementów współczesności, składających się na jej obraz. Obraz oczywiście niepełny, bo niemożliwe jest przeanalizowanie większości wymiarów doświadczanych zmian w ogóle, a w zbiorze artykułów w szczególności. Wszystkie zaproponowane tu teksty łączą trzy wspólne cechy: po pierwsze – właśnie rozproszenie tematyczne składające się na mozaikową rzeczywistość, po drugie – odwołanie do badań jakościowych, zwłaszcza doświadczeń biograficznych, po trzecie – ujęcie zmiany w perspektywie szeroko definiowanej różnicy pokoleniowej i tej kwestii należy poświęcić chwilę uwagi.

Pojęcie pokolenia, przez długi czas nieco zapomniane w dyskursie socjologicznym, obecnie stało się bardzo modne, czego wyrazem jest nie tylko wysyp tekstów, ale też przeformułowanie znaczenia tego pojęcia i częste ponowne łączenie pokolenia i kohorty (Fatyga, 2005). Spośród wielu koncepcji generacji niewątpliwie przełomową była myśl Karla Mannheim'a (1952), który definiował pokolenie nie tylko jako związane z rytmem biologicznym, ale przede wszystkim jako podobieństwo położenia społecznego, które buduje struktury możliwości dla tworzenia specyficznej więzi pomiędzy członkami należącymi do danej społeczności. Sens Mannheimowskiej koncepcji pokolenia, uznawanej za najgłębiej socjologicznie ugruntowaną (Pilcher, 1994), podkreśla, że *Generationszusammenhang* powstaje w wyniku specyficznych więzi. Nie wystarczy więc obiektywne kryterium społecznego usytuowania pokolenia, związane z ekspozycją na wspólne zjawiska zbiorowe. Przyjmując tę perspektywę, jednocześnie trzeba stwierdzić, że niezwykle trudno jest dziś podążać za koncepcją pokolenia jako wspólnoty więzi zbiorowych, dodatkowo kształtowanych przez określone ramy społeczno-historyczne. W odniesieniu do zbiorowych identyfikacji żyjemy przecież w mozaikowej rzeczywistości, w rozproszonych światach i często incydentalnych relacjach. Natomiast koncepcja pokoleń, zakładając, że każde jest inne, opiera się jednocześnie na zmienności oraz transmisji i ciągłości. Tymczasem oczywistość tego procesu staje się coraz bardziej niejednoznaczna. Prefiguratywna (Mead, 1978) nowoczesność być może po raz pierwszy w najnowszej historii społecznej generuje sytuację, w której współczesny nastolatek/młoda osoba jest bardziej związany/związana z globalnym nastolatkiem/młoda osobą niż z „lokalnym” pokoleniem swoich rodziców czy po prostu osób starszych od siebie (Karmolińska-Jagodzick, 2012). Być może te okoliczności zdecydowały o tym, że coraz częściej (i odniesienia te znajdziemy w prezentowanych w tomie tekstach) włącza się do analiz socjologicznych, w moim odczuciu, uproszczone i nierzadko stereotypowe lub stereotypizujące typologie. Są one obecne nie tylko w dyskursie publicznym, ale także naukowym, częściowo inspirowanym np. teorią pokoleniową Straussa-Howe'a (Strauss, Howe, 1991). Modne dziś określenia, np. pokolenie X, Y, stosowane już nie tylko w badaniach marketingowych, reklamie czy charakterystyce rynku pracy, prowadzą do schematycznych opisów i uproszczeń (Fatyga, 2005). W tym kontekście warto sięgnąć do nieco zapomnianych prac Hanny Świdły-Ziemby (1995; 2010: 13), w których podkreśla ona, że pokolenie kształtuje się głównie poprzez proces socjalizacji i wspólny kod komunikacyjny, co każe postawić pytanie o to, gdzie i w jakich praktykach dyskursywnych rozwija się zbiorowa/pokoleniowa samoidentyfikacja (Corsten, 1999). Być może dziś to nie wydarzenia historyczne i osadzone w nich doświadczenia pokoleniowe, ale postawy, systemy wartości i oczekiwania mogą tworzyć pokolenie (Świdła-Ziemba, 1995: 45)? Zawarte w tym tomie teksty są zatem zapisem mozaikowej rzeczywistości oraz zaproszeniem do dyskusji nad współczesną konceptualizacją pojęcia pokolenia.

Artykuł Dominiki Winogrodzkiej *„Nie jest to życie, które oni rozumieją, w ich mniemaniu moje życie jest bardzo niestabilne”*. *Młodzi dorośli o stabilności zawodowej własnej i swoich rodziców* ukazuje współczesną różnicę perspektyw między pokoleniami dzieci (młodych dorosłych) i ich rodziców w odniesieniu do planowania kariery zawodowej i zdefiniowania stabilizacji na rynku pracy. Jest to zatem zapis „typowej” relacji międzypokoleniowej, w której różnica perspektyw wynika z odmiennych stylów socjalizacji i definiowania współczesności. Tekst Moniki Struck-Peregończyk i Olgi Kurek-Ochmańskiej *„Jestem podatna na ten wyścig szczurów”*. *Kariery naukowe osób z klas ludowych, urodzonych po 1980 r.*

w perspektywie narracyjnej charakteryzuje perspektywę współczesnego młodego pokolenia przez pokazanie konkretnego biograficznego przypadku, jakim jest wejście w świat akademii. Dodatkowo autorki wprowadzają czynnik stratyfikacyjny, analizując wzory prowadzenia karier akademickich przez osoby wywodzące się z klas ludowych. Jacek Burski w artykule *Educational Problems and Their Importance in the Context of Young Poles Experiencing Precariousness* bada związki między doświadczaniem problemów edukacyjnych w ciągu życia a prekaryzacją w dalszej karierze zawodowej młodych Polaków. Renata Dopierała w tekście *Jak zostaje się osobą z internetu? Twórcy internetowi w perspektywie (technologicznej) koncepcji pokoleń* zajmuje się szczególną kategorią młodych osób, które w świecie internetu należą do 1% jego użytkowników tworzących treści internetowe. Z kolei artykuł Kai Kaźmierskiej pt. „Czy to faktycznie jakiś tam ma sens?”. *Współczesne doświadczenia (nie)religijne młodego pokolenia* poświęcony jest współcześnie zauważalnemu i bardzo dynamicznemu zjawisku sekularyzacji wśród młodych Polaków¹. Tom zamyka tekst Marty Krakowskiej i Hanny Bojar *Doświadczenie pandemii COVID-19 z perspektywy koncepcji biegu życia*, którego ramą jest wspólne doświadczenie pandemii (stwarzające potencjalne warunki do budowania pokoleniowej wspólnoty losu), a celem uchwycenie różnorodności konsekwencji pandemii, zwłaszcza jej wpływu na losy, dążenia, a także postawy osób będących w różnych fazach i na różnych etapach życia.

Bibliografia

Corsten Michael (1999), *The Time of Generations*, „Time and Society”, vol. 8(2), s. 249–272.

Fatyga Barbara (2005), *Pokolenie*, [w:] Władysław Kwaśniewicz (red.), *Encyklopedia socjologii/Suplement*, Warszawa: Oficyna Naukowa, s. 193–197.

Karmolińska-Jagodzik Ewa (2012), *Komunikacja międzypokoleniowa – rozważania wokół różnic kulturowych*, „Studia Edukacyjne”, t. 21, s. 192–210.

Mannheim Karl (1952), *The Problem of Generations*, [w:] Paul Kecskemeti (red.), *Essays on the Sociology of Knowledge*, London: Routledge and Kegan Paul, s. 276–320.

Mead Margaret (1978), *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa: PIW.

Pilcher Jane (1994), *Mannheim's Sociology of Generations: An Undervalued Legacy*, „The British Journal of Sociology”, vol. 45(3), s. 481–495.

Strauss William, Howe Neil (1991), *Generations: The History of America's Future 1584 to 2069*, New York: Harper Perennial.

1 Warto zaznaczyć, że artykuły Renaty Dopierały i Kai Kaźmierskiej powstały na podstawie aktualnie realizowanego projektu badawczego „Post-transformacja w perspektywie doświadczeń biograficznych osób urodzonych w latach 1980–2005. Analiza socjologiczna”, projekt nr 2021/41/B/HS6/02048 finansowany przez Narodowe Centrum Nauki. Na podstawie analizy doświadczeń biograficznych osób urodzonych w latach 1980–2005 próbuje on scharakteryzować wpływy między perspektywą indywidualną a makroprocesami społeczno-kulturowymi właściwymi dla okresu po transformacji systemowej 1989 roku, zdominowanego przez rozwój mediów społecznościowych i rzeczywistości wirtualnej oraz zmiany postaw i wartości.

Świda-Ziemba Hanna (1995), *Wartości egzystencjalne młodzieży lat dziewięćdziesiątych*, Warszawa: Zakład Socjologii Moralności i Aksjologii Ogólnej, Instytut Stosowanych Nauk Społecznych, Uniwersytet Warszawski.

Świda-Ziemba Hanna (2010), *Młodzież PRL. Portrety pokoleń w kontekście historii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.

Thomas William, Znaniecki Florian (1976), *Chłop polski w Europie i Ameryce*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza.

Cytowanie

Kaja Kaźmierska (2023), *Od redaktorki: Mozaikowe odcienie współczesności w perspektywie doświadczeń biograficznych*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. XIX, nr 4, s. 6–11, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.19.4.01>

From the Editor: Mosaic Dimensions of Modernity in the Perspective of Biographical Experiences

Abstract: The experience of change is inscribed in social life. Nowadays, as a result of civilizational transformations, especially those related to the expansion of the sphere of communication due to development of the Internet and social media, these changes seem to be particularly dynamic. The aim of the Introduction from the Editor is to highlight this fact and to encourage a discussion on the strength and quality of the experience of change, especially in the generational perspective. In this context, the theme of generation is outlined and the question is raised to what extent this is still a viable concept and whether it is being misused today. The introduction also includes a justification of the subject matter of the texts collected in the volume.

Keywords: change, generation, modernity